

Studia

z neuropsychologii

klinicznej

Na 45-lecie pracy zawodowej
Profesor Danuty Kądziaławy

Studia z neuropsychologii klinicznej

Studia

z neuropsychologii

klinicznej

Na 45-lecie pracy zawodowej
Profesor Danuty Kądziaławy

Redakcja

Emilia Łojek, Anna Bolewska, Hanna Okuniewska

Warszawa 2014

Recenzenci

prof. dr. hab. Barbara Bokus

dr hab. Michał Harciarek, prof. UG

Redaktor prowadzący

Małgorzata Yamazaki

Redakcja i opracowanie indeksów

Iwona Zarzycka

Korekta

Elwira Wyszzyńska

Redakcja techniczna

Zofia Kosińska

Projekt okładki i stron tytułowych

Wojciech Markiewicz

Ilustracja na okładce

Jacek Pawlicki

Wykonanie rysunków do rozdziału Tatiany W. Achutiny

Rafał Kado

Skład i łamanie

Pracownia DTP Aneta Osipiak-Wypiór

ISBN 978-83-235-1444-2

© Copyright by Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego

00-497 Warszawa, ul. Nowy Świat 4

www.wuw.pl; e-mail: wuw@uw.edu.pl

Dział Handlowy WUW: tel. (48 22) 55-31-333; e-mail: dz.handlowy@uw.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.wuw.pl/ksiegarnia

Wydanie 2

Spis treści

Emilia Łojek, Anna Bolewska, Hanna Okuniewska

Wstęp7

OSIĄGNIĘCIA NAUKOWO-DYDAKTYCZNE PROFESOR DANUTY KĄDZIELAWY NA TLE NEUROPSYCHOLOGII POLSKIEJ

Maria Pąchalska

Danuta Kądziaława – Uczona, wrażliwa humanistka i pedagog11

Marceli Klimkowski

**Profesor Danuta Kądziaława a kształtowanie się neuropsychologii
jako dziedziny neuronauk**.....46

Anna Herzyk

**Udział i osiągnięcia profesor Danuty Kądziaławy w tworzeniu polskiej
szkoły neuropsychologii klinicznej**51

WYBRANE ZAGADNIENIA DIAGNOZY I TERAPII NEUROPSYCHOLOGICZNEJ

Krzysztof Jodzio

Neuropsychologia różnic indywidualnych w świetle badań klinicznych71

Hanna K. Ulatowska

Narracje transformacyjne (*quest narratives*): Wizerunki afazji97

Tadeusz Gałkowski

**Wczesna interwencja we współpracy z rodzicami dzieci z dysfunkcjami
rozkładowymi**111

Tatiana W. Achutina

Analiza znaczeniowego aspektu mowy u dzieci w wieku 5–7 lat.	
Problem kształcenia	133

Ewa Pisula, Magdalena Strząska

Funkcje wykonawcze a symptomy zaburzeń ze spektrum autyzmu	
– przegląd literatury	149

Agnieszka Maryniak

Pacjenci ze skąpoobjawowymi torbielami pajęczynówki	
– dylematy neuropsychologa	171

Ewa Małgorzata Szepietowska

Współczesne problemy rehabilitacji neuropsychologicznej	186
--	------------

Marcin Leśniak, Joanna Seniów

Metody eksperymentalne w badaniach klinicznych nad efektywnością	
rehabilitacji neuropsychologicznej	203

Emilia Łojek, Anna Bolewska

Wspomagana komputerowo rehabilitacja neuropsychologiczna	230
---	------------

Indeks osób.....	257
-------------------------	------------

Indeks rzeczowy	266
------------------------------	------------

Wstęp

Studia z neuropsychologii klinicznej poświęcone są Pani Profesor Danucie Kądziaławie, naszej Mistrzyni w pracy naukowej i dydaktycznej w Katedrze Neuropsychologii Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, z okazji 45-lecia Jej pracy zawodowej. Serdecznie dziękujemy za wspólną wieloletnią pracę, wspomaganie naszych badań z zakresu neuropsychologii klinicznej, a także wychowywanie kolejnych pokoleń studentów specjalizujących się w tej dziedzinie nauki.

Profesor Danuta Kądziaława zawsze była i jest dla nas wzorem wybitnego Badacza, Nauczyciela akademickiego i Klinicysty.

Dziękujemy Jej także za ogromną serdeczność, uśmiech na co dzień i za czas, który ma dla nas zawsze, gdy tego potrzebujemy.

Życzymy Pani Profesor dalszych sukcesów naukowych i kolejnych uczniów zafascynowanych dzięki Niej zagadkami pracy mózgu!

Książka obejmuje dwie części. Celem pierwszej jest charakterystyka dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Jubilatki. Autorami rozdziałów są osoby od dawna związane zawodowo z Profesorem Danutą Kądziaławą, prezentujące Jej dorobek zarówno z perspektywy wiedzy i doświadczeń zawodowych, jak i bezpośrednich, koleżeńskich kontaktów.

W rozdziale pierwszym przedstawiony jest biogram Profesor Danuty Kądziaławy autorstwa prof. Marii Pąchalskiej (Katedra Neuropsychologii, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego i Center for Cognition and Communication, New York, NY, USA). Dwa kolejne rozdziały – prof. Marcelego Klimkowskiego (Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie) i prof. Anny Herzyk (Instytut Psychologii UMCS, Zakład Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii) – odnosić się będą do powstania i rozwoju neuropsychologii jako dziedziny naukowej, do po-

wstania jej na gruncie polskim oraz znaczenia dotychczasowego dorobku Profesor Danuty Kądziaławy dla neuropsychologii.

W drugiej części książki zaprezentowane zostaną prace dotyczące wybranych zagadnień z zakresu diagnozy i terapii neuropsychologicznej, obejmujące zarówno badania osób dorosłych z uszkodzeniami mózgu, jak i dzieci z dysfunkcjami rozwojowymi.

Autorami rozdziałów są:

- Badacze, z którymi Jubilatka współpracowała w ramach różnych programów badawczych międzynarodowych: prof. Hanna K. Ulatowska (School of Behavioral and Brain Science, Callier Center for Communication Disorders University of Texas at Dallas), prof. Tatiana W. Achutina (Moskiewski Uniwersytet Państwowy im. M. W. Łomonosowa, Wydział Psychologii i Psychologiczno-Pedagogiczny Uniwersytetu Moskiewskiego Instytut Kształcenia Integracyjnego).
- Badacze z polskich placówek naukowych współpracujący z Jubilatką w Komisji Neuropsychologicznej PAN: prof. Krzysztof Jodzio (Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego), prof. Agnieszka Maryniak (Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego), prof. Ewa Małgorzata Szepietowska (Zakład Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii UMCS), prof. Joanna Seniów (Pracownia Neuropsychologii Klinicznej, II Klinika Neurologiczna, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa), dr Marcin Leśniak (Pracownia Neuropsychologii Klinicznej, II Klinika Neurologiczna, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa).
- Badacze z Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego, macierzystego miejsca pracy Jubilatki: prof. Tadeusz Gałkowski (obecnie Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie), prof. Ewa Pisula, mgr Magdalena Strząska, prof. Emilia Łojek, dr Anna Bolewska.

Emilia Łojek, Anna Bolewska, Hanna Okuniewska

**Osiągnięcia naukowo-dydaktyczne
Profesor Danuty Kądziaławy
na tle neuropsychologii polskiej**

Danuta Kądzielawa – Uczona, wrażliwa humanistka i pedagog

Prof. zw. dr hab. Danuta Kądzielawa, Kierownik Katedry Neuropsychologii Uniwersytetu Warszawskiego (1999–2014), Prodziekan Wydziału Psychologii UW (1987–1990 i 1996–1999), Dziekan Wydziału Psychologii UW (1999–2002, 2002–2005), wieloletni Wiceprezes Zarządu Polskiego Towarzystwa Neuropsychologicznego, Zastępca Redaktora Naczelnego *Acta Neuropsychologica* – oficjalnego kwartalnika Polskiego Towarzystwa Neuropsychologicznego. Wybitna polska uczona i myślicielka w dziedzinie neuropsychologii.

Danuta urodziła się w sobotę 4 marca 1944 r. w Warszawie. Jej rodzice mieli czwórkę dzieci: Krystynę i Halinę (obie urodzone przed wojną), Danutę oraz Andrzeja (urodzonego po wojnie). Rodzice Danki stanowili rzadko dziś spotykaną, niezwykle kochającą się parę, życzliwą i współczującą innym, cierpiącym. Przekazali swoim dzieciom wartości społeczne, w tym wzory miłości i życzliwości wobec ludzi. Matka Danuty – Filipina Gęsik (z domu Kurek) – osoba niezwykle wrażliwa, kształtowała osobowość swych dzieci. Ojciec – Stefan Gęsik – pracownik Instytutu Pedagogiki w Warszawie – inspirował Danusię opowiadaniem o pracy naukowej, później zaś doceniał jej dobre wyniki w nauce, w miarę możliwości nagradzając wysiłek. Narodziny Danuty przypadły na czas wojny, czas walki wielkich systemów totalitarnych. Z tego czasu Danuta wspomina między innymi opowiadania rodziców, np. o tym, że: *...we wsi Huta Stara UP-owcy zamordowali 12 Polaków: czterech mężczyzn, pięć kobiet i troje dzieci.*

To ludobójstwo było żywo dyskutowane wśród polskich patriotów, do których należeli moi rodzice.

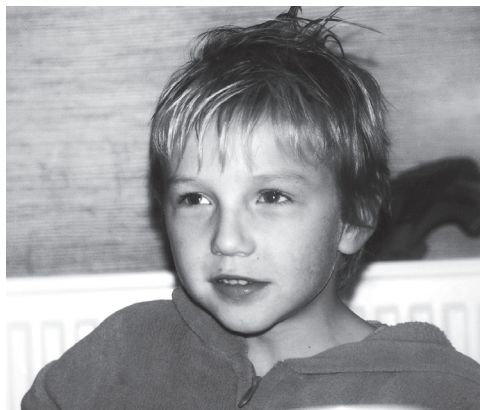
Wśród tragicznych faktów historycznych wspominanych przez Danutę znalazło się również Powstanie Warszawskie, w którym brała udział i zginęła starsza siostra Danuty, Krystyna Stefania Gęsik (ps. „Stefa”), sanitariuszka i łączniczka. W Wirtualnym Murze Pamięci Muzeum Powstania Warszawskiego każdy może odszukać poległego powstańca. Powstańcze biogramy to internetowe encyklopedie poświęcone Powstańcom. Biogram Krystyny znajduje się w Kolumnie: 201, w Pozycji: 11. Tragiczną śmierć siostry Danusia zapamiętuje z opowiadań rodziców. Należy podkreślić, że rozmowy i dyskusje prowadzone w domu rodziców małej Danki bez wątpienia wywarły wielki wpływ na jej wrażliwy umysł, co zaowocuje w przyszłości unikatowymi pracami poświęconymi m.in. osobom z obozów koncentracyjnych, które ucierpiały najbardziej w czasie wojny. Danusia i Halinka wraz z mamą zostały wywiezione w 1944 roku (w czasie Powstania Warszawskiego) do Niemiec, gdzie mama pracowała przymusowo w polu u gospodarza niemieckiego. Siostra opiekowała się w tym czasie Danusią. Ojciec Danki był również w Niemczech i pracował przymusowo w fabryce broni. Gdy po rozpaczliwych poszukiwaniach dowiedział się wreszcie, gdzie przebywa jego żona z dziećmi, zaczął przysyłać pieniądze, z prośbą, żeby koniecznie kupić zabawkę dla małej Danusi. Moment ten do dziś głęboko wzrusza Danutę i wyciska z jej oczu łzy. Po wojnie rodzice wrócili do Warszawy, do budynku przy ul. Górczewskiej 8, gdzie Danuta wraz z bratem i siostrą Halinką spędzali razem dzieciństwo.

Doświadczenia z dzieciństwa zaowocowały uznaniem życia za „wartość najwyższą i z niczym nieporównywalną”, zrozumieniem faktu, iż historia człowieka nie stanowi uporządkowanej struktury, jest raczej chaotycznym strumieniem powiązanych ze sobą elementów, które retrospektywnie układają się w mniej lub bardziej uporządkowaną całość (wywiad z dnia 15 maja 2012 r., por. Pąchalska, 2012). Poglądy te znajdują swoje odbicie w późniejszym dorobku, zwłaszcza w pracach opublikowanych na początku XXI w., głównie o tematyce poświęconej osobom, które przebywały w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau.

W życiu dorosłym Danucie towarzyszy od 1973 r. jej ukochany mąż, znany polski energetyk, dr inż. Andrzej Kądziaława, kierownik Laboratorium Elektrowni, Instytutu Elektroenergetyki Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej. Andrzej zna nie tylko kulisy polskiej energetyki i wie dobrze, że „nie trzeba ataku terrorystycznego, żeby spowodować paraliż wielkich miast w Polsce”. Andrzej ma świadomość, że chaos, który jednego dnia zapanował w Szczecinie i okolicach po zerwaniu linii elektroenergetycznych, może się powtórzyć

Rycina 1. Najstarsza wnuczka Danki, Malinka, śpiewa na swojej Komunii Świętej w Kościele Parafialnym w Leuven w Belgii

Rycina 2. Wnuk Sebastian jako piłkarz w Klubie Sportowym w Leuven, Belgia

Rycina 3. Wnuk Diego, który babcię nazywa „Basia” i zawsze sprawdza, czy jest już pod drzwiami, kiedy widzi nad głową samolot

Rycina 4. Najmłodsza wnuczka – Mila Lena, która uwielbia wspólne posiłki ze wszystkimi w domu

w Warszawie, Gdańsku, Krakowie, Poznaniu czy Wrocławiu. Andrzej wie także, „że mamy najgorszą sieć elektroenergetyczną w Europie”, i szuka rozwiązań tego problemu¹. Andrzej nie tylko imponuje swoją kompetencją, ale także znakomicie wspiera Dankę w różnych sytuacjach życiowych i przedsięwzięciach.

Danuta jest kochającą mamą dwójki dzieci, Adama i Joanny, oraz nadzwyczaj szczęśliwą babcią czworga wnucząt: Malinki, Sebastiana, Diego i Mili Leny. Córką Danki, Joanna, wraz z mężem i dziećmi mieszka na stałe w Leuven w Belgii. Wnuki zawładnęły życiem Danki i jest z nimi w czasie wyjazdów, przeżywa ich sukcesy, bierze udział w ich najważniejszych wydarzeniach życiowych. Odwiedza je przynajmniej dwa razy w roku (wakacje zimowe i letnie) i jest z nimi bardzo szczęśliwa.

Ostatnio Danuta przeżywała bardzo narodziny najmłodszej wnuczki Mili Leny. Patrzyła na nią i myślała, że gdyby nie ona, to przecież Mili Leny nie byłoby na świecie. Przedłużenie życia – coś wspaniałego. Jak stwierdza w jednej z rozmów: „chyba największym nieszczęściem byłoby nie mieć rodziny” i ubolewa często nad tym, że z powodu wielu obowiązków w pracy „nie zawsze udaje się jej pokazać, jak bardzo ich wszystkich kocha” (wywiad z dnia 18 grudnia 2011 r., por. Pąchalska, 2012).

Danka płakała niewiele razy w życiu. Ostatnio, kiedy dziękowała pielęgniarce, że podniosła ją z łóżka, gdy leżała w szpitalu po wypadku. Była upokorzona własną bezsilnością. Ale i wtedy przy jej łóżku znajdowały się książki, głównie neuropsychologiczne, najbardziej ulubione.

Zapytana o ulubionego bohatera życia codziennego stwierdza, że: „Na pewno takim bohaterem był jej ojciec..., matka..., siostra, która zginęła w Powstaniu Warszawskim..., a obecnie, no cóż nie będzie wymieniać, żeby nikogo nie urazić. Ma też swoich bohaterów, tu i teraz” (por. Pąchalska, 2012).

Przyjaciele Danki tworzą duży krąg osób niekoniecznie związanych z neuropsychologią. Najbardziej ceni u nich lojalność. To, że na każdym etapie życia będzie przez nich akceptowana. Ma takich przyjaciół, część z nich już nie żyje. Szczególne miejsce w życiorysie Danki oraz jej rodziny zajmuje Profesor Tadeusz Tomaszewski. Był dla niej nie tylko wspaniałym sąsiadem, ale także rzeźbił Jej młody umysł, inspirował Ją tematami psychologicznymi.

Profesor Tomaszewski wywarł wielki wpływ na myślenie naukowe Danuty. Pozostał on aż do śmierci w roku 2000 osobą szczególną w Jej życiu. Bywała częstym gościem w mieszkaniu Profesora i prowadziła z nim ożywione rozmowy na różnorodne tematy, ważne w życiu społecznym i psychologii.

¹ Andrzej Kądziaława: Wypowiedź dla *Wprost* 24, numer 16/2008 (1321).

Wykształcenie i rozwój naukowy

Jubilatka była od dziecka osobą szczególnie zdolną i utalentowaną. Choć musiała często opiekować się młodszym o trzy lata bratem, to już w przedszkole nauczyła się czytać i pisać. Gdy miała siedem lat, rozpoczęła naukę w Szkole Podstawowej przy ul. Tyszkiewicza w Warszawie, gdzie była jedną z najlepszych uczennic. Najlepsi uczniowie byli wysyłani w nagrodę do Pałacu Kultury, gdzie przez wiele godzin mogli się bawić, a przy wyjściu każde dziecko dostawało olbrzymią paczkę z owocami i słodyczami, które w tym czasie były rarytasem. Oczywiście Danka paczki te zawsze dzieliła z najbliższymi.

Początek lat 60. XX w. to okres nauki Danuty w Liceum Pedagogicznym w Warszawie przy ul. Młynarskiej. Danuta była w żeńskiej klasie, należała do doskonałych matematyków, chętnie pomagających innym w rozwiązywaniu problemów szkolnych. Świadectwo maturalne Danuty to oczywiście same piątki. Okres liceum wzbogacił Dankę w wiedzę nie tylko szkolną, ale i dotyczącą życia narodu. Były to czasy trudne, podporządkowane ideologii komunistycznej.

Lata późniejsze to okres studiów i dalszego rozwoju naukowego. Od początku swojej pracy naukowej jest związana z Uniwersytetem Warszawskim, gdzie ukończyła studia psychologiczne, uzyskując stopień magistra psychologii w 1968 r., doktoryzowała się w 1974 r., stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie psychologii uzyskała w 1983 r., tytuł profesora nauk humanistycznych w 2002 r., a stanowisko profesora zwyczajnego – w roku 2006.

Jej kariera zawodowa jest ściśle związana z karierą naukową. Wkrótce po obronie pracy doktorskiej zostaje kierownikiem Pracowni Neuropsychologii Klinicznej (lata 1977–1990), która w 1991 r. zostaje przekształcona w Zakład Neuropsychologii Klinicznej (1991), a następnie w Katedrę Neuropsychologii (2005). Była to pierwsza w Polsce Katedra Neuropsychologii. Jako jej kierownik Danuta Kądziaława rozwijała współpracę z innymi placówkami neuropsychologii na terenie kraju, w tym z Katedrą Neuropsychologii Klinicznej Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego².

Jubilatka pełniła wiele funkcji na rzecz Uniwersytetu Warszawskiego, z których najważniejsze to: Prodziekan Wydziału Psychologii UW (1987–1990 i 1996–1999), Dziekan Wydziału Psychologii UW (1999–2002, 2002–2005). Kolejne dwie kadencje przewodniczyła Komisji Rektorskiej UW ds. Nagród

² Warto wspomnieć, że druga w Polsce Katedra Neuropsychologii Klinicznej została założona w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w styczniu 2011 r. Funkcję Kierownika tej Katedry pełni prof. zw. dr hab. Maria Pąchalska.

i Odznaczeń. W latach 2002–2005 pracowała w Komisji Senackiej UW ds. Rozwoju Kadr Naukowych i Dydaktycznych. Była także kierownikiem Studiów Doktoranckich na Wydziale Psychologii UW (2009–2011). Obecnie pełni funkcję Przewodniczącej Komisji ds. Ocen Nauczycieli Akademickich na Wydziale Psychologii UW.

Okres studiów (lata 1963–1968)

Okres studiów psychologicznych w Instytucie Psychologii na Uniwersytecie Warszawskim (lata 1963–1968) jest dla Danusi szczególnie ważny, gdyż już na II roku studiów poznaje prof. dr. hab. Mariusza Maruszewskiego – wybitnego polskiego neuropsychologa, który prowadzi w tym czasie wykłady z zakresu procesów poznawczych. Zaciekawienie tematyką wykładów (jak i sposobem ich prowadzenia) zaowocowało wybraniem przez Nią specjalizacji z neuropsychologii klinicznej już na III roku studiów. W czasie specjalizacji studenci jeździli trzy razy w tygodniu na praktyki na Oddziale Rehabilitacji Neurologicznej w Konstancinie Królewskiej Górze (obecnie Konstancinie Jeziornej). Jubilatka, oceniając ten okres w swoim życiu, mówi:

Było to szczególnie wartościowe doświadczenie z pacjentami neurologicznymi, którzy trafiali tam na rehabilitację w różnym okresie po zachorowaniu, z różnych miejscowości Polski. Zapozdawanie się z pacjentem odbywało się w dwu fazach: w pierwszej fazie studenci pracowali razem ze starszymi kolegami lub z pracownikami tego ośrodka, co pozwalało im na pełniejszą obserwację pacjentów, zaś w drugiej fazie byli stopniowo włączani do programu rehabilitacji danego pacjenta. Były tam również w czwartki, tzw. posiedzenia czwartkowe Zespołu Neuropsychologii pod kierunkiem prof. Mariusza Maruszewskiego. W czasie tych zebrań omawiano wyniki badań pacjentów oraz prezentowano referaty tematyczne związane z neuropsychologią (Pąchalska, 2012).

Te doświadczenia sprawiają również, że neuropsychologia kliniczna staje się swoistą pasją Danuty. Specjalizuje się w dziedzinie neuropsychologii klinicznej pod kierunkiem prof. dr. hab. Mariusza Maruszewskiego. Ze szczególnym zainteresowaniem odnosi się do zagadnień zaburzeń językowych u osób z dysfunkcjami mózgu oraz do szeroko ujmowanej tematyki diagnozy neuropsychologicznej. Zarówno w pracy magisterskiej (Gęsik [Kądziaława], 1968), jak i doktorskiej (Kądziaława, 1974) koncentruje się na zjawisku afazji, jej poszczególnych przejawach i mechanizmach.

Jubilatka napisała pracę magisterską pt.: *Rehabilitacja mowy opowieściowej u chorych z ogniskowymi uszkodzeniami mózgu* pod kierunkiem

doc. dr. hab. Mariusza Maruszewskiego. Dyplom obroniła w 1968 r. z wynikiem bardzo dobrym i zaraz po obronie otrzymała od prof. Maruszewskiego propozycję pracy na stanowisku asystenta w Instytucie Psychologii UW.

Rozwój naukowy prof. Danuty Kądziaławy jest związany ze współpracą z tak wybitnymi autorytetami w dziedzinie neuropsychologii, jak właśnie prof. Mariusz Maruszewski (Uniwersytet Warszawski), a także prof. Aleksander R. Łuria (Uniwersytet Moskiewski), prof. Lubow S. Cwietkowa (Uniwersytet Moskiewski), prof. Hanna K. Ulatowska (Callier Center for Communication Disorders przy Uniwersytecie Teksańskim w Dallas), prof. Ida Kurcz (Uniwersytet Warszawski), prof. Marceli Klimkowski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie).

Duże znaczenie w nabywaniu doświadczeń naukowych i wiedzy odgrywają też wyjazdy na staże naukowe zarówno za wschodnią, jak i zachodnią granicę kraju (Moskwa, Petersburg w byłym ZSRR, Montreal, Edmonton w Kanadzie oraz kilkakrotnie – ośrodki naukowe w USA). Pozwalają one Jubilatce zapoznać się z problemami neuropsychologii z perspektywy różnych podejść teoretycznych i metodologicznych oraz twórczo integrować zdobytą wiedzę. Za bardzo wartościowy kontakt w tym okresie Danuta uważa spotkanie z profesorem Aleksandrem R. Łurią, kilkutygodniowy pobyt w kierowanym przez niego ośrodku na Uniwersytecie Moskiewskim, oraz możliwość odbywania tam staży i brania udziału w konferencjach. Rozmowy z profesorem Łurią uświadamiają Jej, iż definiowanie istoty przedmiotu badań wiąże się z orientacją teoretyczną danego autora oraz wyznacza stosunek do przyjętych modeli i metod badań, a więc i końcową interpretację wyników badań. Według Danuty prace Aleksandra Łurii stanowiły najwybitniejszy przykład zastosowania teorii psychologicznej w badaniu osób z uszkodzonym mózgiem. Z kolei za najdoskonalszą podstawę teoretyczną dla tego typu badań uważa Ona teorię czynności psychicznych Tadeusza Tomaszewskiego. Kilka lat później napisze sama, że gdy definiujemy przedmiot badania jako związek struktur mózgu z czynnościami psychicznymi, koncentrujemy się na badaniu czynności psychicznych oraz mechanizmów leżących u podstaw tych czynności (Kądziaława, 1983).

Rozprawa doktorska

Rozprawa doktorska na temat oceny poprawności gramatycznej zdań przez chorych z ogniskowymi uszkodzeniami mózgu została przygotowana również pod kierunkiem prof. Mariusza Maruszewskiego (Kądziaława, 1974). Danka wspomina ten okres ze wzruszeniem:

Profesor Mariusz Maruszewski sprawdzał wszystkie rozdziały mojej pracy. Ostatnie rozdziały już jako pacjent w szpitalu klinicznym przy ul. Koszykowej w Warszawie. I choć już był bardzo chory, wniósł do tej pracy wiele cennych uwag. Po jego śmierci zespół został rozparcelowany i poszczególni pracownicy zostali skierowani do innych zespołów, przy uwzględnieniu ich zainteresowań badawczych. Promotorem mojej pracy został pan prof. Tadeusz Tomaszewski – jako Dyrektor Instytutu. Pracę obroniłam z wynikiem bardzo dobrym (Pąchalska, 2012).

Procedura doktoryzacji wiązała się również ze zdawaniem egzaminu u prof. Marceliego Klimkowskiego w lubelskim UMCS. Szczególnym doświadczeniem dla Danusi była rozmowa przeprowadzona z nią przez prof. Klimkowskiego na tematy związane z neuropsychologią. Danuta podświadomie oczekiwała na formalnie zadane pytanie egzaminacyjne, które w końcu nie padło. Dialog był niezwykle intrygujący i interesujący, zakończony oceną wystawioną z egzaminu. Spotkanie zapoczątkowało wieloletnią znajomość Danuty z prof. Marcelem Klimkowskim.

Droga do habilitacji

Droga do habilitacji stanowiła rozszerzenie zakresu badań nad mózgowymi mechanizmami reprezentacji języka i nad czynnościami mowy. Było to możliwe dzięki przejściu w 1973 r. do Zespołu Psycholingwistyki, kierowanego przez profesor Idę Kurcz. Mając możliwość wymiany swoich poglądów z tak znakomitą specjalistką w dziedzinie psycholingwistyki oraz z członkami kierowanego przez nią zespołu, Danka rozpoczęła wnikliwe studia i zaplanowała badania naukowe dotyczące czynności rozumienia mowy. Wyniki tych studiów i badań empirycznych znalazły wyraz w rozprawie habilitacyjnej (Kądziaława, 1983), która była pierwszą w Polsce monografią w tym zakresie.

Duże znaczenie dla naszych rozważań mają zaprezentowane przez Autorkę w rozprawie kierunki i wyniki badań neuropsycholingwistycznych nad czynnością rozumienia mowy. Zasada porządkowania materiału eksperymentalnego została zaczerpnięta z psycholingwistyki, w której panuje zgodność poglądów odnośnie do psychologicznej realności trzech systemów struktury języka: systemu fonologicznego, syntaktycznego i semantycznego. W rozprawie Autorka podkreśliła, że:

Dynamiczny rozwój psycholingwistyki, szczególnie wyraźny od początku lat 60. (XX wieku), wywarł ogromny wpływ na tok badań neuropsychologicznych nad mózgową reprezentacją języka i mózgowymi mechanizmami mowy. Wpływ ten wyraził się w doborze problematyki poddawanej empirycznej weryfikacji,

w metodach badań przeniesionych czasami wprost, a czasem z modyfikacjami z psycholingwistyki, i w sposobie prezentacji wyników, opartym w większym stopniu na konstruktach teoretycznych rozpatrywanych bez związku z mózgiem niż na względnie sprecyzowanej wiedzy o funkcjach przypisywanych określonym strukturom mózgu (Kądziaława, 1983, s. 5).

Autorka rozumiała świetnie, iż nowe tendencje w badaniach nad językiem u chorych z ogniskowymi uszkodzeniami mózgu znalazły również wyraz w próbach wyodrębniania się nowej dziedziny badań – neurolingwistyki – traktowanej, przy wszystkich rozbieżnościach definicyjnych, jako dziedzina integrująca dotychczasowe osiągnięcia neurologii i neurofizjologii, neuropsychologii i psycholingwistyki, rozwijająca wiedzę na temat mózgowej reprezentacji języka oraz mózgowej organizacji czynności mowy (por. Kądziaława, 1983).

Wychodząc naprzeciw nowemu, neurolingwistycznemu (a właściwie neuropsycholingwistycznemu) podejściu do mowy i języka, przedstawiła w pracy główne tendencje w psycholingwistycznym modelowaniu mowy. Wśród zaprezentowanych modeli znalazł się m.in. model mikrogenetyczny funkcji mózgu opracowany przez Jasona W. Browna. Autorka poddała dyskusji proces twórczej percepcji ważny w rozumieniu wypowiedzi językowych.

Badania zaprezentowane w rozprawie habilitacyjnej ukazały niedoskonałości w modelach psycholingwistycznych czynności mowy. Można w nich, zdaniem Autorki, wyróżnić dwie części ze względu na związek ze strukturami mózgu. Jedną część stanowią mechanizmy peryferyczne, czy inaczej – wejściowe kanały sensoryczne i wyjściowe kanały motoryczne, dla których istnieje względnie sprecyzowana mózgowa organizacja. Druga część to centralny proces językowy. W tej części modelu w największym stopniu została uwzględniona wiedza psycholingwistyczna. Ma ona głównie postać teoretycznych konstruktów, jakich dotychczas nie udało się przełożyć na język funkcji przypisywanych poszczególnym strukturom mózgu i/lub całym ich układom. Autorka uważa, że:

Wprowadzenie tych konstruktów ujawniło jednocześnie luki w wiedzy neuropsychologicznej. Przy jej obecnym stanie nie jest w pełni możliwe wyjaśnienie mózgowych mechanizmów czynności językowych, których psychologiczną realność psycholingwistyka wykazała w stopniu wystarczającym, aby traktować owe czynności jako perspektywę badawczą w najbliższym okresie [...]. Wydaje się, że postęp wiedzy psycholingwistycznej stopniowo przenoszącej punkt ciężkości z orientacji strukturalistycznej (reprezentacje systemów struktury języka w umyśle człowieka, umysłowy słownik, umysłowa encyklopedia, struktura pamięci

semantycznej) na orientację funkcjonalną (funkcjonowanie tych reprezentacji w czasie rzeczywistym, procedury przetwarzania) będzie konsekwentnie stymulował rozwój badań neuropsycholingwistycznych, badań z założenia interdyscyplinarnych, rozwijających wiedzę o mózgowych mechanizmach języka i czynności mowy i urealnających nasze wyobrażenie – modele tych czynności (Kądziaława, 1983, s. 143).

Potwierdzenie znaczenia czasu, a w związku z tym dynamiki formowania się objawu, to początek swoistej rewolucji naukowej w polskiej literaturze neuropsychologicznej, wprowadzenie nowego paradygmatu funkcjonowania mózgu, bowiem dopiero wiele lat później, na początku XXI w., ten paradygmat naukowy znalazł potwierdzenie dzięki pojawieniu się szczegółowej interpretacji objawu zgodnie z teorią mikrogenetyczną (Brown i Pąchalska, 2003; Pąchalska, 2002, 2003; Pąchalska i MacQueen, 2005, 2008). Zaprezentowano również pełny opis modelu, ze zwróceniem uwagi zarówno na proces formowania się objawu, twórczy charakter percepcji i akcji, jak i relację (w tym językową) osoby ze światem zewnętrznym (Pąchalska, 2007).

Osobiście uważam, że bez badań Jubilatki niezwykle trudno byłoby mi zrozumieć założenia teorii mikrogenetycznej, która w porównaniu do standardowych podejść różni się tym, że kładziemy nacisk na:

- *proces i jego przebieg*, a nie na domniemane ośrodki przetwarzania danych połączone ze sobą „kablami”, jakby mózg był komputerem,
- *twórczy charakter percepcji*, która nie jest tylko biernym odbiorem bodźców, lecz procesem wytwarzania informacji,
- *objaw rozumiany jako segment normalnego zachowania*, które ujawnia się przedwcześnie, w nieodpowiednim momencie, a nie jest wyłącznie deficytem, tj. brakiem prawidłowego zachowania,
- *rozwój procesów umysłowych ewoluujących w różnych skalach czasu*, przy założeniu, że prawa zachowania to prawa ewolucji wyrażone na innym poziomie,
- *przetwarzanie informacji w kierunku od całości do szczegółów*, a nie, jak w standardowej teorii, od „bitów” do „plików” informacji.

Międzynarodowe badania naukowe

Dalsza współpraca Jubilatki z zespołem kierowanym przez prof. Kurcz zaowocowała również udziałem w międzynarodowych badaniach nad agramatyzmem w afazji, realizowanych na materiale pochodzącym z 14 języków (grant rządu kanadyjskiego, CLAS Cross-Linguistic Studies on Aphasia), w studiach nad podkorowymi mechanizmami zaburzeń językowych (Kądziaława, 1997).

Zrealizowano również wielośrodkowy projekt badawczy (grant Komitetu Badań Naukowych w latach 1995–1998), dotyczący przetwarzania informacji zawartych w tekstach metaforycznych przez chorych z afazją. Badania te były realizowane przy współpracy m.in. z dr Marią Sadowską – lingwistką z Polskiej Akademii Nauk (PAN), dr Janem Kordysem – teoretykiem literatury z PAN oraz z prof. Hanną K. Ulatowską z Callier Center for Communication Disorders przy Uniwersytecie Tekszańskim w Dallas, USA. Prace te są kontynuowane i koncentrują się wokół zagadnień odbioru i przekazywania informacji wyrażonych w języku figuratywnym (metaforach, bajkach, przysłowiach) przez pacjentów neurologicznych i osoby zdrowe. Oba wymienione nurty badań, których Jubilatka jest współtwórczynią, zaowocowały znaczącymi wynikami, i tak:

1. Badania nad agramatyzmem w afazji wykazały istnienie cech wspólnych dla wszystkich 14 analizowanych języków. Należą do nich: uproszczenie struktury wypowiedzi, opuszczanie morfemów gramatycznych niezwiązanych oraz błędne użycie morfemów związanych. Cechy te uzasadniają posługiwanie się pojęciem i terminem agramatyzmu na oznaczenie zmian charakterystycznych dla niektórych form afazji. Jednocześnie okazało się, że pewne charakterystyki strukturalne poszczególnych języków rzutują w sposób specyficzny na charakterystyki agramatyzmu w danym języku czy rodzinie języków, np. w języku polskim chorzy z afazją Broca stosują substytucje morfemów gramatycznych związanych (mówiąc prościej: nadużywają formy rzeczownika w mianowniku w miejsce form przypadków zależnych, jak również częściej korzystają z formy czasownika w bezokoliczniku lub z orzeczenia czasownikowego zamiast imiennego).
2. Z badania nad posługiwaniami się i odbiorem informacji wyrażonej w języku figuratywnym oraz nad dyskursem narracyjnym u pacjentów neurologicznych i osób zdrowych wynika kontinuum typów reakcji, ale także i typów trudności czy błędów występujących w obu grupach, przy istotnym różnicowaniu częstości. Inny znaczący wynik to dysocjacja między zaburzeniami gramatyki na poziomie zdania (np. w formie agramatyzmu) i względnie zachowana gramatyka tekstu (na poziomie superstruktury) z właściwymi dla niej elementami obligatoryjnymi. Jednocześnie u chorych z afazją oraz u chorych z uszkodzeniami prawej półkuli mózgu bez afazji zaznaczają się trudności w operowaniu makrostrukturą tekstu, korelujące z takimi zmiennymi, jak: stopień skonwencjonalizowania tekstu figuratywnego, częstość użycia, poziom wykształcenia czy głębokość zaburzeń w funkcjonowaniu poznawczym.

Wyniki studiów w powyższym zakresie zostały przedstawione przez zespół w artykule traktowanym jako wstęp do paremiologii (Kordys, Ulatowska, Kądziaława, Sadowska, 2001).

Warszawska szkoła neuropsychologii

Profesor Danuta Kądziaława stworzyła intensywnie działającą warszawską szkołę neuropsychologii. W szkole tej od 1983 r. działał kierowany przez nią zespół neuropsychologów w Pracowni Neuropsychologii Klinicznej Instytutu Psychologii UW, później Zakładu Neuropsychologii Klinicznej Wydziału Psychologii UW, a od czerwca 2005 r. – Katedry Neuropsychologii na Wydziale Psychologii UW. Pracują tu m.in.: prof. Emilia Łojek, dr Anna Bolewska i dr Hanna Okuniewska oraz liczna grupa doktorantów. W tym zespole opublikowano wiele prac dotyczących zaburzeń funkcji poznawczych i językowych powstałych w następstwie uszkodzeń mózgu.

Prof. Emilia Łojek z Wydziału Psychologii UW, „naukowe dziecko” Profesora Danuty Kądziaławy, pisze specjalnie dla potrzeb tej biografii krótki, ale ważny i serdeczny tekst:

Na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego mamy taki zwyczaj, że przy uroczystych okazjach wspominamy naszych Nauczycieli, używając metafory drzewa genealogicznego. Osoby promujące doktorów są ich naukowymi rodzicami. W ten sposób posiadamy nie tylko wiedzę o ciągłości dziejów psychologii, ale także poczucie rodzinnej jedności i bliskości. Prof. Danuta Kądziaława jest zatem moim nieocenionym „naukowym rodzicem” – Promotorem, Nauczycielem i Opiekunem Naukowym. Przekazała mi, a także wielu pokoleniom studentów, magistrantów i doktorantów swoją wielką pasję i zamiłowanie do poznawania związków między mózgiem a zachowaniem. Jej głębokie rozumienie mózgowych mechanizmów procesów językowych w ujęciu dynamicznym oraz analiza zaburzeń tych procesów u chorych z afazją stanowiły i stanowią ciągłą inspirację i punkt wyjścia do wielu dalszych badań z zakresu neurolingwistyki³.

Jubilatka zaznaczyła także istotnie swoją obecność w neuropsychologii polskiej. Jednym z ważniejszych rezultatów współpracy warszawskiej szkoły neuropsychologicznej oraz zespołu 50 neuropsychologów klinicznych, pracujących w placówkach służby zdrowia w latach 1986–1990, było opracowanie nowego narzędzia diagnostycznego, a mianowicie polskiej

³ Tekst napisany przez prof. Emilię Łojek dla celów niniejszego opracowania, na zaproszenie autorki rozdziału.

adaptacji kulturowej i standaryzacji Baterii Testów Neuropsychologicznych Halsteada – Reitana (grant Ministerstwa Zdrowia, temat resortowy RP-18 MZ). W rezultacie rozbudowanej współpracy członków tego zespołu została opracowana polska wersja Baterii (maszynopis podręcznika i pomoce testowe), spełniająca standardy metodologiczne (Kądziaława, 1990). Bateria ta znajduje powszechne zastosowanie w diagnostycznej praktyce klinicznej neuropsychologów, a także służy celom dydaktycznym na uczelniach prowadzących zajęcia specjalizacyjne w omawianej dziedzinie. Pragnę dodać, że badania w tym zakresie prowadzone były w całej Polsce, w tym również w Krakowskim Centrum Rehabilitacji przez kierowany przez autorkę tej biografii zespół neuropsychologów.

Myśl o „własnej szkole” przywołuje Jej wspomnienia z lat wcześniejszych i innego zespołu neuropsychologicznego, kierowanego przez prof. Mariusza Maruszewskiego. Zespołu, który był niejako wzorem Jej dalszej pracy naukowej (z wywiadu: Pąchalska, 2012). Tamte lata wydają się Danucie szczególnie wartościowe, gdyż w ramach zebrań miała dostęp do aktualnej wiedzy na temat mechanizmów funkcjonowania językowego człowieka. Wspomina też pracę w okresie między 1970 a 1980 rokiem, kiedy do obszaru zainteresowań naukowych włączyła zagadnienia mózgowych mechanizmów reprezentacji języka i czynności mowy (rozprawa habilitacyjna), w latach 90. zaś, koncentrując się nad zagadnieniami neurolingwistycznymi, zagadnienie odbioru i przekazywania informacji wyrażonych w języku figuratywnym (metafory, bajki, przysłowia) przez pacjentów neurologicznych i osoby zdrowe. Prace te zaowocowały otwarciem przewodu profesorskiego zakończonym sukcesem w postaci tytułu profesora nauk humanistycznych.

Profesor Bożydar Kaczmarek, superrecenzent dorobku Jubilatki i prezes Polskiego Towarzystwa Neurolingwistycznego, stwierdza:

Dankę Kądziaławę znam od wielu lat i zawsze ceniłem Ją za Jej fachowość i oddanie pracy, a zwłaszcza za działalność na rzecz chorych. Miałem też możliwość wnikliwego zapoznania się z Jej osiągnięciami jako wyznaczony przez CK⁴ recenzent Jej dorobku. Mogę więc w pełni potwierdzić wagę opisanych w niniejszej biografii dokonań. Warto jednocześnie dodać, iż zawsze występowała Ona przeciwko próbom wykorzystywania wiedzy o funkcjonowaniu mózgu przez osoby nieuprawnione. A zwłaszcza przeciwko nadużywaniu terminów neuropsychologia i neurolingwistyka⁵.

⁴ CK – Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych

⁵ Tekst napisany przez prof. Bożydara Kaczmarka dla celów niniejszego opracowania na zaproszenie autorki rozdziału.

Danuta często podkreśla, że neuropsychologia kliniczna odnosi się do bogactwa form współpracy przedstawicieli różnych dyscyplin nauki stosowanej. Tworzenie zespołów diagnostycznych i terapeutycznych jest już od lat oczywistością, w tym miejscu tylko przypominaną. Wśród nowości odnotowuje się w Polsce wzrost zapotrzebowania na udział neuropsychologów w realizacji programów konferencji, kursów, szkoleń organizowanych dla lekarzy (a zwłaszcza dla neurologów i psychiatrów, ale też specjalistów w dziedzinie geriatrici, rehabilitacji neurologicznej, opieki społecznej nad osobami w starszym wieku). Analogicznie neuropsychologowie rozwijają i uaktualniają swoje przygotowanie zawodowe w kontaktach z neurologami i innymi przedstawicielami nauk o układzie nerwowym (por. Kądziaława, 2000a).

Nowe projekty badawcze i współpraca z wybitnymi neuropsychologami

W ostatnich latach wraz z kierowanym przez siebie zespołem prof. Kądziaława podjęła projekt badawczy z pogranicza neuropsychologii i gerontologii, obejmujący analizę środowiskowych czynników długowieczności w Polsce wśród osób w wieku stu lat. Badania te realizowane były we współpracy z dr Elżbietą Łuczywek z Centrum Medycznego Doskonalenia i Kształcenia Kadr PAN. Do współpracy, zgodnie z tradycją związaną z postawą prof. Mariusza Maruszewskiego, włączeni zostali również studenci Wydziału Psychologii UW. Przy ich pomocy realizowana była psychologiczna część programu badań pod tytułem: „Genetyczne i środowiskowe czynniki długowieczności polskich stulatków” (PBZ KBN/22/P05/99).

Badania te miały zweryfikować hipotezy dotyczące różnic w starzeniu się półkul mózgowych i/lub poszczególnych ich okolic skontrastowanych w wymiarze ontogenetyczno-filogenetycznym. Pierwsze wyniki badań w tym zakresie wykazały brak jednego wzorca fizjologicznego starzenia się człowieka. Obok przypadków równomiernego narastania trudności w funkcjonowaniu poznawczym sterowanym przez obie półkule, odnotowano przypadki nie radzenia sobie, szczególnie w zadaniach konstrukcyjnych, a także przypadki dobrze zachowanej sprawności umysłowej. Porównania międzygrupowe osób 100-letnich i grupy osób 65-letnich wykazały obniżenie wyników osób 100-letnich w zadaniach angażujących w największym stopniu mechanizmy płatów czołowych mózgu, co pozostaje w zgodzie z hipotezą o występowaniu procesu fizjologicznego starzenia się najwcześniej w strukturach najmłodszych filogenetycznie, odpowiadających za koncentrację, rozumowanie, planowanie i kontrolowanie zachowania (Łuczywek, Kądziaława, 2005).

Warto podkreślić wyjątkowość zespołowej organizacji badań, którymi kieruje prof. Danuta Kądziaława. Taka forma pracy jest nie tylko zgodna z duchem organizacji współcześnie prowadzonych na świecie badań naukowych, lecz ma niezwykle wartość dla wdrażania studentów do zespołowej pracy naukowej, przygotowania młodej kadry polskich naukowców. Ze względu na międzynarodowy charakter, pozwala upowszechnić osiągnięcia krajowe poza granicami Polski.

Ważne postacie naukowe w karierze Jubilatki

Jedną z najważniejszych postaci w świecie neuropsychologii jest dla Danuty profesor Anna Herzyk, wieloletnia przyjaciółka Jubilatki. W swojej wypowiedzi na potrzeby tego szkicu biograficznego prof. Anna Herzyk stwierdza:

Najbardziej w aktywności Danusi cenię jej osiągnięcia w dziedzinie neurolingwistyki rozwijające dynamiczne (procesowe) podejście Łurii, które zostawił nie do końca rozwinięte z powodu śmierci. Danusia dokonała operacjonalizacji tego podejścia, adaptując je do współczesnych osiągnięć nowoczesnej wiedzy na ten temat, mapując swoje dokonania do praktyki klinicznej na rzecz chorych z afazją⁶.

Dzięki współpracy prof. Danuty Kądziaławy i prof. Anny Herzyk powstało kilka książek, z których za najbardziej wartościowe uważa Jubilatka dwa podręczniki: pierwszy, dotyczący zaburzeń w funkcjonowaniu człowieka z perspektywy neuropsychologii klinicznej (Herzyk i Kądziaława, 1996), drugi zaś dotyczący związku mózgu z zachowaniem w ujęciu neuropsychologii klinicznej (Herzyk i Kądziaława, 1997).

Inną ważną postacią w życiu Danuty jest profesor Hanna K. Ulatowska z Callier Center for Communication Disorders, University of Texas, Dallas w USA. Uzyskane przez Jubilatkę w 1989 r. trzymiesięczne stypendium Fundacji Kościuszkowskiej z Nowego Jorku i współpraca z Hanną Ulatowską stworzyły wyjątkowo dobre warunki do realizacji badań nad osobami z afazją. Stworzyły również możliwość zapoznania się z wieloma formami pracy w różnych ośrodkach badawczych i rehabilitacyjnych w USA. Dzięki tej współpracy możliwe było przeprowadzenie własnego projektu badawczego (wspomniany wcześniej projekt KBN realizowany w latach 1995–1998), poświęconego przetwarzaniu informacji tekstów metaforycznych przez

⁶ Tekst napisany przez prof. Annę Herzyk dla celów niniejszego opracowania na zaproszenie autorki rozdziału.

chorych z afazją. Zaowocowało to wieloma pracami naukowymi Jubilatki, z których za najważniejszy uważa artykuł dotyczący wybranych aspektów narracji u osób z afazją (Ulatowska, Sadowska, Kordys, Kądziaława, 1993).

Najważniejsze wyniki tych badań wskazały na istnienie kontinuum typów reakcji, a także typów trudności i popełnianych błędów w grupach pacjentów z uszkodzeniem lewej półkuli mózgu i afazją, pacjentów z uszkodzeniami prawej półkuli i osób zdrowych w odniesieniu do bajek Ezopa, przysłów i metafor oraz dyskursu narracyjnego. Ponadto ujawniła się dysocjacja pomiędzy zaburzeniami gramatyki na poziomie zdania (np. objawy agramatyzmu) i względnie zachowaną gramatyką tekstu (na poziomie superstruktury) z właściwymi dla niej elementami obligatoryjnymi. Jednocześnie w obu grupach pacjentów zaznaczyły się trudności w operowaniu makrostrukturą tekstu, korelujące z takimi zmiennymi, jak: stopień skonwencjonalizowania tekstu figuratywnego, częstość użycia form narracyjnych, poziom wykształcenia i głębokość zaburzeń w funkcjonowaniu poznawczym.

Przyjaźń z profesorem Hanną K. Ulatowską trwa wiele lat i stworzyła możliwość włączenia się Jubilatki w badania nad doświadczeniami byłych więźniów obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau. W tym nurcie znalazł się program naukowy realizowany w latach 2001–2006 w interdyscyplinarnym zespole badawczym, poświęcony poglądom byłych więźniów na temat ich doświadczeń obozowych, dynamiki tych poglądów oraz konsekwencji pobytu w obozie w wymiarze podmiotowym i społecznym. Program ten był szczególnie aktualny w kontekście 60. rocznicy kilku znaczących wydarzeń historycznych (Powstania Warszawskiego, wyzwolenia KL Auschwitz-Birkenau i miasta Oświęcimia oraz zakończenia II wojny światowej). Jego wartość podnosi także to, że z przyczyn naturalnych zmniejsza się grupa osób, które mogą dać świadectwo prawdzie: przedstawić obraz doświadczeń, wyjaśnić własne oceny zdarzeń i zająć stanowisko wobec idei przebaczenia.

Profesor Kądziaława podkreśla, że:

Zainteresowania doświadczeniami byłych więźniów wyrastały z rozwojowego podejścia do procesu starzenia się i osiągnięcia mądrości w ujęciu E. Eriksona i według P. Baltesa, a także z badań nad mądrością i dochodzeniem do niej poprzez reminiscencje, narracje, transcendencję, próby rozumienia tych zdarzeń i ujęcia ich w zindywidualizowanej i zintegrowanej reprezentacji rzeczywistości (Pąchalska, 2012).

Należy podkreślić, że badania te bazowały na analizach ustnych narracji byłych więźniów, którzy trafili do obozu w wieku 8–16 lat oraz dorosłych w wieku 18–23 lata (dokumenty te zostały udostępnione zespołowi przez